CANNES 1963

I.

Az idei cannesi fesztivált a legkülönbözőbb nevekkel illették: mondták például az állatok fesztiváljának. Íme, csak néhány cím: »A madarak« (USA, rendezte Alfred Hitchcock), »A méhkirálynő« (Olaszország, rendezte: Marco Ferreri), »A legyek ura« (Anglia, rendezte Peter Brooks), volt »Amerika patkánya« (Franciaország, rendezte Albicocco) és ha már van patkány, legyen macska is (»Amikor a macska jön«, Csehszlovákia, rendezte: Vojtech Jasny) és hogy ki ne felejtsük: »A párduc« (Olaszország, rendezte: Visconti). Persze, ez csak játék a címekkel, a filmek értékének mindehhez semmi köze. Mondták azt is, hogy ez a borzalom és a halál fesztiválja volt, s ez így már inkább közelít a lényeghez. A művészethez ugyan nem lehet statisztikai úton közeledni, de azért az mégiscsak feltűnő, hogy a fesztivál során nyílt színen összesen több mint 20 főszereplő múlt ki erőszakos, sőt szörnyű halállal, valamennyien megfelelő dramaturgiai, sőt zenei kihangsúlyozással. Ismét más vélemények szerint idén a megengedhetőnél több volt a gyenge film, maradandó nagy mű viszont csak kettő akadt; Visconti »Párduca« és a japán »Harakiri«.

A kép teljessége kedvéért mégsem lehet mindjárt ezekkel a filmekkel kezdeni. Nem kvalitásaival, hanem szembeszökő, szinte azonos tőből fakadó hibáival tűnt ki a két amerikai fesztivál film, a »Megölni egy rigót«, és a »Mi is történt Jane babával?« —, de még a versenyen kívül ünnepi megnyitóként bemutatott új Hitchcock-film »A madarak« is. Kettő ezek közül rémfilm, de a gyengébb fajtából valók. Hosszan lehetne vitatkozni arról — például Truffaut-val vagy Chabrollal —, hogy Hitchcock igazi művész-e, de hogy kitűnő mester, aki remekül ért a filmcsináláshoz — ez nem kétséges. Új filmje témáját: — madarak fellázadnak és a számukra legkényelmesebb

A palermói báljelenet »A párduc«-ból Claudia Cardinale és Burt Lancaster

Tyihonov és Vologyina az »Optimista tragédia«-ban

módon, a szemük kivájása által öldökölni kezdik a védtelen embereket — ezúttal sem szabad komolyan venni. De míg Hitchcock korábbi műveiben, ha művészi élményt nem is, de legalább izgalmat tudott nyújtani, addig »A madarak« izgalmassága néhány nagy jelenetre szűkül. Robert Aldrich filmje, a »Mi is történt Jane babával?« nem »állatian« kegyetlen, mint Hitchcock-é, emberien kegyetlen. Amolyan pszichológiai igényű rémfilm. Több mint két órán át tanúi lehettünk annak, hogy az egykori csodagyerek, Jane baba — most delíriumos szörnyeteg — művészi féltékenységében hogyan kínozza halálra húgát, az egykori filmsztárt — most tehetetlen nyomorékot. A harmadik amerikai film Muligan »Megölni egy rigót«-ja, szándékait tekintve nem említhető együtt az előbbi kettővel. Egy ártatlanul megvádolt, derék alabamai néger halálát mutatja be, és — igaz, hogy 1932-be helyezve a cselekményt —, de mégis őszintén kiáll a fajüldözés ellen.

Mi az, ami közös ezekben a filmekben? Mindhárom hollywoodi film története naiv, mesterségesen kialakított körülmények között, feltett szándékkal összehozott helyzetek, és események követik egymást. Azt már jó ideje megszoktuk, hogy Hollywood — finoman kifejezve — nem halad a filmművészet élén, de az a konzervativizmus, amellyel a 30-as évek bevált kommersz stílusához ragaszkodnak, már meglepő. Azt sem lehet mondani, hogy filmjeiket rosszul válogatták ki, mert például a »Megölni egy rigót« néhány hete három Oscar-díjat kapott, többek között Gregory Peck éppen ezért a főszerepéért. Amikor a fesztivál zsürijének kellett a legjobb színészi alakítás díjáról dönteni, ugyanez a Gregory Peck egyetlen szavazatot sem kapott.

Gyöngén szerepelt a fesztiválon Franciaország is, pedig három filmet mutattak be. Nico Papakatis filmje, a »Mélységek«, két, nyilvánvalóan őrült vidéki szolgálólány gyilkossági históriája. Filmen természetesen mindent lehet ábrázolni, az őrületet is, de itt már a film maga is őrület, az is akar egyébként lenni. A második francia film, a »Carambolages« (otthoni bemutatásakor törhetik a fejüket az illetékesek a magyar címen) vígjáték, némi nevetéssel és Jean-Claude Brialy-val a főszerepben. A harmadikul bemutatott,

»Harakiri«, a japán Kobayashi filmje

»Amerika patkánya« pedig egyszerűen: rossz film. E három filmből mégsem lehet képet alkotni a francia filmművészet mai állapotáról, mert vannak sokkal jobb műveik is, például Chris Marker remek új filmje, a Cinéma Vérité eddigi legjobb alkotása, a »Szép május«. Ezt a filmet is a fesztiválon láttuk, csak, sajnos, nem a nagyteremben, hanem egy jóval kisebben, a kritikusok által rendezett vetítések során.

Rachel Roberts és Richard Harris az »Így él egy szeptember« főszereplői

Jelen volt a fesztiválon Nyugat-Németország is, ha filmmel nem is — de szellemével. Antifasiszta tartalma miatt megakadályozták egy nagyszerű olasz film, »Nápoly négy napja« bemutatását, és sokáig kétséges volt még Lengyelország részvétele is, mert a francia szervek, félve az esetleges bonni tiltakozástól, az ő filmjük esetében is aggályoskodtak.

Hagyjuk azonban már a rosszakat, mert kétségtelenül akadtak azért az említetteknél jobb, sőt valóban jó filmek is.

Természetesen Luchino Visconti »Párducá«-

Alain Delon és Claudia Cardinale »A párduc«-ban

val kell kezdeni a sort. Bemutatása óta egyetlen percig sem volt kétséges: ez az idei nagydíjas film. Pedig milyen szorongással léptünk be azon az estén a fesztivál-palotába. Minden szívünkhöz nőtt regény megfilmesítésétől félünk, hát mégha olyan csodálatos irásról van szó, mint Lampedusáé. A hatalmas szélesvásznon megjelenő gyönyörű, színes képeknek és az irodalmi színvonalú, gondolatgazdag dialógusok élvezése közben csak-csak visszatért a gond: hogy is volt ez a regényben? Azután megkezdődött a palermói bál — a könyvben csak egy fejezet — a filmen csúcspont, egy több mint háromórás film egy óráig tartó, sőt egyre emelkedő csúcspontja. Ez már nem Lampedusa regénye, ez már Visconti filmje volt. A »Párduc« élményt adó, igazi nagy alkotás. Ilyen filmekért érdemes fesztiválokat rendezni és ezekért érdemes még a rossz filmeket is végignézni.

II.

A fesztivál egyik főtanulsága: a »Párduc« és még néhány film, így a »Harakiri« és az »Optimista tragédia« visszaadta »a nagy témák« becsületét. Igazán szükség volt már erre, mert a nagy témáktól egyre jobban elfordultak a filmművészek — a tőkés és a szocialista világban egyaránt —, ha különböző okokból is. A tőkés országokban a társadalom alapvető törvényei meg a divatos filozófiai és művészeti irányzatok ellenére lehet csak ilyen témákhoz nyúlni és ehhez

Ugo Tognazzi és Marina Vlady a »Méhkirálynő« főszereplői

Jelenet a »Méhkirálynő«-ből

csak kevés befutott rendezőnek van bátorsága és lehetősége. A mi körülményeink között mások az akadályok, sok kudarc és filmgyártásunk egész mai gazdasági mechanizmusa bátortalanítja el azokat, akik nagy témával akarnak foglalkozni.

Az előbb példaként említettük a japán filmet, a »Harakiri«-t, amelyik a fesztivál első félidejének végén, annyi halál és borzalom után került bemutatásra. A cím nem félrevezető, mindjárt a film elején egy valódi harakirit látunk, a valóságos időnek megfelelő terjedelemben, teljes naturális részletezéssel, sőt, hogy még rémesebb legyen, acélpenge helyett életlen fakarddal végrehajtva. Még ez is — gondoltuk —, hát nem volt még elég? Sokan fel is álltak és hazamentek. Rosszul tették, nagyot mulasztottak, mert ennél a filmnél nem öncélú borzalomkeltésről, hanem egészen másról volt szó. Kár lenne tartalmát részletesen elmondani,

és ezzel magyarországi bemutatása előtt ezt az amúgy sem könnyen élvezhető filmet még az izgalom vonzóerejétől is megfosztani. Különben sem a cselekmény lényeges ebben a filmben, hanem rendkívül határozott mondanivalója, és az a művészi megjelenítő erő, amelylyel Kobayashi, a film rendezője, ezt ki is tudja fejezni. Régen nem találkozhattunk olyan művel, amelynek alkotói ennyire tudatosan vállalták volna a »nagy témát«, leleplezni, teljes valóságos pucérságában bemutatni saját hamis nemzeti hagyományukat, akkor is, ha azokat szentnek szokás tekinteni, akkor is, ha ez a leleplezés roppant fájdalmas.

A téma nagysága emelte a díjnyertes filmek sorába az »Optimista tragédiá«-t is. Samson Szamszonovot, akit évekkel ezelőtt az emlékezetes »Léha asszony« finom, halk szavú rendezőjeként ismertünk meg, ezúttal nagy

Jelenet Fellini »Nyolc és fél« című filmjéből

lélegzetű, hatalmasan áradó, a szélesvászon, a hetven milliméteres hangszalag és a sok hangcsatorna minden hatását felhasználó filmeposszal mutatkozott be. A film, sajnos, elmarad a Visnyevszkij drámája adta lehetőségektől, talán éppen azért, mert — Viscontival ellentétben — Szamszonov nem mert az irodalmi alapanyagtól eltérni, ahol lehet, szóról szóra követi az eredeti szöveget. Nem véletlenül azok a film legjobb jelenetei, ahol el tudott szakadni a színpadszerűségtől, De azért, gyengéivel együtt is magával ragad az egész mű szép forradalmi pátosza; éppen ez hatott a fesztivál zsürijére is.

A magyar filmek az idén nem szerepeltek rosszul a fesztiválon. Szabó István kisfilmje, a »Te« nagy sikert ara-

Claudia Cardinale a »Nyolc és fél«-ben

tott és díjat is nyert. Őszintén örültünk ennek, mert ez az elismerés a Balázs Béla stúdióba tömörült fiataloknak szólt, munkájukat otthon is és külföldön is egyre inkább a magyar filmművészet legnagyobb értékének tekintik. A »Kertes házak utcáját«-t a kritika is és a közönség is, a bemutatott filmek nagy többségénél jóval kedvezőbben fogadta. Bara Margit neve még a zsüri ülésén is felmerült, amikor a legjobb színészi alakítás díjáról folyt a vita. Igaz, sokan felvetették, hogy a film unalmas — mások viszont felismerték a rendezői szándékot és dicsérettel illették Fejér Tamást.

*

Frivol gondolat: nem félnénk-e a szocialista Magyarországon a római egyház álszent erkölcsi dogmáit egy filmünkben olyan frivol módon leleplezni, mint a katolikus Olaszországban készült: »A méhkirálynő«. A film a házasság és a szerelem vallásos értelmezését veszi célba, tartalma talán már ismert. Egy negyvenéves férfi végre nősülésre adja a fejét, de óvatosságból jámbor, ájtatos, ártatlan leányt vesz feleségül. Rosszul jár, a szűz arából olyan asszony válik, aki kielégíthetetlen vágyaival, kétségbeesésbe — majd a fogamzás megtörténte után — halálba kergeti. Mindez nem a szerelem, hanem isten nevében történik, a Szent Péter templom és az ágy fölött függő feszület tövében, magát az ágyat is pap szentelte meg, és még az asszonyka hálóingére is angyalkát meg ájtatos szöveget hímeztek: »Nem a magam, isten örömére.«

*

A fesztivál legkellemesebb meglepetése egy fiatal csehszlovák rendező: Vojtech Jasny »Amikor a macska jön« című filmje volt, jelentős díjat is nyert. A történet önmagában naiv mese; egy cseh kisvárosba csodálatos, pápaszemes macska érkezik. Ha leveszik a szemüvegét, pillantására tetőtől talpig sárgává változnak a csalók, lilává a hipokraták, szürkévé a tolvajok, az igazi szerelmesek pedig szép pirossá. Az osztatlan siker titka: az alkotók bátorsága, ahogy ebből a meséből éles aktuális társadalmi, sőt politikai szatírát alkottak, meg a remeknél remekebb technikai bravúrok sorozata. A siker kapcsán néhány kérdésen el kell gondolkodni: ilyen film csak akkor jöhet létre, ha azokban, akik írták, és azokban is, akik a forgatókönyvet olvasták, egyformán szárnyal a fantázia.

*

Az idei cannes-i fesztivál nemigen adott alkalmat arra, hogy általános következtetéseket lehessen levonni a világ filmművészetének egészét illetően, ezúttal meg kellett elégedni kisebb rész-tanulságokkal. Már csak azért sem lehet általában ítélni, mert a díjak kiosztása, a fesztivál ünnepélyes berekesztése után mutatták be Fellini zseniális új alkotását, a »Nyolc és fél« című filmet. Nem vitás, hogy ez lesz a következő év legtöbbet vitatott filmje.

DÓSAI ISTVÁN

KIOSZTOTTÁK A CANNES-I FILMFESZTIVÁL DÍJAIT:

A nagydíjat, az Arany Pálmát, »A párduc« című olasz film nyerte, melyet Luchino Visconti rendező készített Lampedusa ismert regényéből.

A női alakítás díját Marina Vlady nyerte az olasz »Ape Regina« (Méhkirálynő) című filmben játszott főszerepéért.

A férfialakítás díját Richard Harrisnak ítélték, aki az angol »Így él egy sportember« című filmben játszotta a főszerepet.

A zsüri különdíját a »Harakiri« című japán film, Maszaki Kobayashi rendezése, és az »Amikor a macska jön« című cseh film, Vojtech Jasny rendezése kapta.

Mint a legjobb forradalmi eposz kapott díjat Szamszonov filmje, »Az optimista tragédia.«

A legjobb forgatókönyv díját a román »Codine« nyerte, amit Henri Colpi rendezett.

A rövidfilmek díját megosztották egy svájci és egy francia alkotás között. Dicséretet kapott az olasz »Vasárnap« és a magyar »Te« című film.